

W A Z I O

U H O E

S A Q F C

Yazı Okumak İçin Değildir, Sadece

Xx

Onur Yazıcıgil

Yunan alfabesinin ilk tohumları MÖ 8. yüzyılda atılmadan önce toplumsal ve ekonomik bilgilerin kaydının kolektif hafıza ile yapıldığı düşünülür. Edebi kültürün sözlü edebiyata dayandığı bu medeniyet, en nihayetinde belgeleme enstrümanı olarak alfabeyi, ticaret yaptıkları Fenikeli denizcilerden benimsemiştir. Batı medeniyetleri sırasıyla Etrusya ve sonra büyük bir imparatorluk olacak olan Romalılar bu alfabe ve yazı enstrümanını ekonomik, siyasi, dini ve edebi eserler yaratmak üzere geliştirmiştir.

Derrida'ya göre Batı felsefe geleneği, çağlar boyu yazıyı; yaşayan, konuşulan dünyanın ölü bir kopyası olarak hor görmüştür. Konuştuğumuz zaman içsel bilincimize dayanırız ama yazarken kelimelerimiz hareketsiz ve soyuttur. Yazılı sözcükler, içselliğimizle bağlantısını kaybeder. Yazılı metnin hareketsiz ve soyut olmasının sonucu olarak da lineer bir semantik akış oluşmaktadır. MS 15. yüzyılın ortasında matbaanın icadı ile artık kodeksler tipobaskı şeklinde basılarak daha sistematik bir

standarda oturtularak dizginin tekdüzeliği kullanılmaya başlamıştır. Gerrit Noordzij yazının tipobaskıdan en önemli farkını şu şekilde dile getirmiştir: "Yazı yazma eylemi, tutarsızlıkların tutarlı bir şekilde meydana geldiği bir hadisedir." Diğer bir deyişle, el yazımızda bulunan bir harf her defasında bir önceki yazılışından minör düzeylerde farklılık gösterirken, tipobaskı prensibini kullanan günümüz bilgisayarları buna karşıt bir tekdüzellikle her harfi bir öncekinin birebir kopyası şeklinde oluşturur.

Temel Fütürüstik doktrinerlerinden biri olan Marinetti 20. yüzyılın başında insan deneyimini duyuların sürekliliğine indirgemeye çalışmıştır. Bundaki başlıca amaç yukarıda bahsettiğim yazılı metnin tekdüze bir eyleme dönüşmesine tepki göstermektir. Marinetti 1913'te devriminin, ileri ve geri akışa, sayfa boyunca devam eden atlama ve çatlamalara karşı olan, "sayfanın sözum ona tipografik uyumu"nu hedef aldığını söylemiş ve şunu ilave etmiştir: "Bu tipografik devrim ve harflerdeki bu çok renkli çeşitlemeyle, kelimelerin ifade gücünü iki katına çıkarmayı amaçlıyorum." Marinetti'den 80 yıl sonra, Ellen Lupton, grafik tasarımda dekonstrüksiyonu bir süreç olarak gördüğünü belirttiği zaman – dizgicilik pratiğini sorgulayan bir eylem – Marinetti'nin feryadının belli yönlerini benimsemiş gibi görünüyor. Derrida'nın orijinal teorisinde dekonstrüksiyon tipografik tasarım açısından da önem taşıyan birçok soru sorar: İfade gerçekliği içindeki öze nasıl nüfuz eder? Yüzey, derinin altına nasıl işler? Lupton'u meşgul eden bu ve buna paralel grafik tasarım soruları, görsel formun yazının içeriğinin içine nasıl nüfuz ettiği ve tipografinin hangi yöntemlerle, yazılı metnin pasif, şeffaf bir gerci olmayı reddettiği bunun yerine çağlar boyunca kendi yapısı ve gereçleri olan bir sistem geliştirdiği ile ilgilidir.

Bunları mevzu edinen şair, filozof ve tipografik tasarımcılardan bu ehliyeti alarak bu konuyu bugünün enstrümanları ile yeniden ele alalım. Yazının yerleşik kurallarını ifşa ettiği ve dönüştürdüğü,

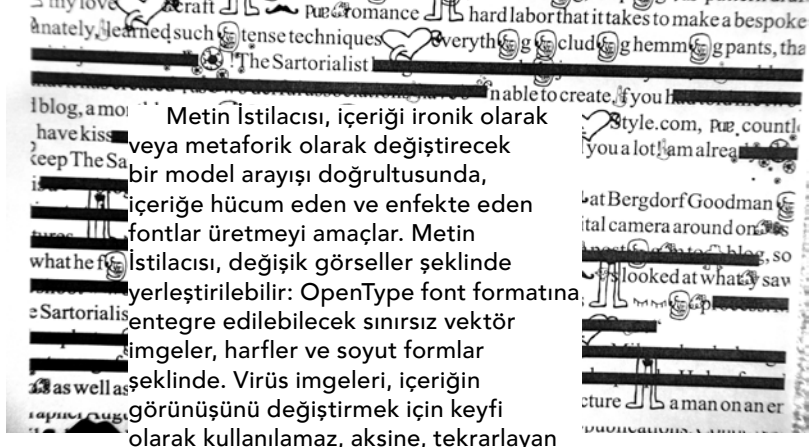
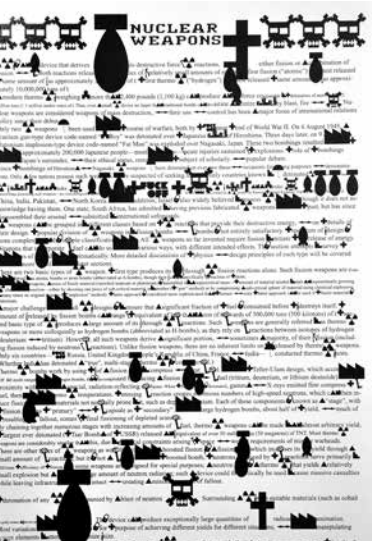
çeriğin kutsal iç yüzünü biçimin profon dş yüzü ile kesintiye uğradığı bir okuma şekli hayal edelim. Artık sayfa sadece okumak için değildir, aynı zamanda, metnin içeriğinin ötesine geçerek bütünün ilgili bağlantılarıyla algılanmak içindir: Başka bir ifadeyle, biz artık bir sayfayı okumak durumunda değiliz ayrıca hissetmek zorundayız.

Böyle bir metodoloji hayal etmeden önce okuma eylemine bir göz atalım. Okumanın kognitif bilim üzerinde yoğunlaşan psikologlar tarafından yapılan birçok bilimsel açıklaması mevcuttur. Ancak ben bilimsel açıklama yapmak yerine, hayatının son yıllarını bir adaya kapatarak geçiren Microsoft'un eski tipografi danışmanlarından Bill Hill'in teorisine dayanarak konuya bir izah getireceğim. Hill'e göre okuma, insanların bir dizi tanıma alışkanlıkları ile evrimleşerek oluşmuş bir hadisedir. Hill; evrim sürecinde, ortalama 90.000 yıl önce, avlanmaya çıkan insanlar arasından başarılı olarak geri dönen ve türlerinin devamını sağlayanların "okuma alışkanlıkları" olduğuna işaret eder. Bu "okuma", bir dizi tanıma hareketinden oluşan iz sürmeye benzetilebilir. Örneğin, büyük bir memelinin ayak izlerini tanıtmaktır. Bu tanımalara ek olarak yorumlamalar başlayınca, bunun artık tanıma dışında, bir okuma eylemine geçtiği düşünülebilir. Bu yorumlar, ayak izine ait hayvanın yaralı olup olmadığı, kaç yaşında ve ne yöne doğru, ne zaman gittiği gibi yorumlardır. O günün okuması ile bugünün okuması arasındaki en büyük benzerlik, her ikisinin de deşifre ve çözümlenme silsilelerinden oluşmasıdır.

Bu bağlamda Hill'in teorisinden yola çıkarak okumayı bir dizi tanıma hareketi olarak düşünelim. Bu şekilde yazıyı lineer bir akışın olduğu bileşenlerden oluşan ve yan yana geldiklerinde anlam ifade eden bir semantik süreç olarak algılayalım. O halde bu semantik pattern, bazı harf ve kelimelerin hatta paragrafların yerine grafik öğeler konarak görselleştirilebilir mi? Bu şekilde yazarın bağlantısını kaybetmiş içseliği ile iletişim kurabilir miyiz? Marinetti'nin hayal ettiği gibi kelimelerin ifade gücünü iki katına çıkarabilir miyiz?

"Metin İstilacı" adını verdiğim bu metodolojide bu sorulara cevap bulmak adına yurtiçinde ve dışında bir dizi atölye çalışması gerçekleştirdim. Yukarıdaki sorulara ek olarak tasarımcıları Michael Rock ve Rick Poyner'in 1996 yılında kullandığı bir söylem olan "yazar olarak tasarımcı" nosyonuna davet ettim. Rock'a göre deneysel tipografinin bazı örnekleri, yazar ve okuyucunun ortak anlam üretimi

olarak yeniden değerlendirilmesi ile post yapısalcı kabul edilir. Sonrasında Poyner bu görüşü geliştirerek, tasarımcıların yazar edasıyla tasarım yaptıkları deneyleri "herkesin kabul ettiği genel konsensüs hakkında derinlemesine bir kuşkuculuk ürettiği ve yerleşik otoriteleri, geleneksel pratikleri ve sabit kültürel kimlikleri sorguladığı" şeklinde yorumladı.

Metin İstilacı, içeriği ironik olarak veya metaforik olarak değiştirecek bir model arayışı doğrultusunda, içeriğe hücum eden ve enfekte eden fontlar üretmeyi amaçlar. Metin İstilacı, değişik görseller şeklinde yerleştirilebilir: OpenType font formatına, entegre edilebilecek sınırsız vektör imgeler, harfler ve soyut formlar şeklinde. Virüs imgeleri, içeriğin görünüşünü değiştirmek için keyfi olarak kullanılmaz, aksine, tekrarlayan belirli harflerin, kelimelerin hatta satırların yerine imgeler koyarak bir meta-metin yaratmaktır: Metin İstilacısının yazarın amaçlarına aracılık yaptığı bir metin. Bir virüs–font üretmeyi amaçlayan bu metodoloji, yazarın ve tasarımcının dizgicilikteki rolleri konusunda bir söylem ve tartışma başlatıyor.

Bu sistem, ürünün çeşitli düzeylerinde hem kontrollü hem de üretici olan bir ikileme dayanır: Hepsi kullanıcı tarafından tespit edilen, spesifik şifrelerin yerine vektör dosyalarının konması, tek tek kelimeler söz konusu olduğu sürece, bir kontrol düzeyi ortaya koyar. Kelimelerin bir araya gelerek semantik model oluşturması, yeni bir belirsizlik aşaması/düzeyi oluşturur ve bu durumda vektör çizimleri bir araya gelecek birleşik görsel bir ürün oluşturur. Her bir birim için tasarlanan vektör çizimler kontrol seviyesini teşkil ederken, bu birimlerin metin içerisindeki tekrar

sayılarının belirsizliğinden ötürü ortaya çıkan görüntüler ise kontrolsüzlüğü oluşturur. Poyner'in tasarımcının işlevini, yazar olarak yeniden tanımlama çabası (ki onun iş tanımı, "görevi belli bir mesajı mümkün olduğunca verimli biçimde okuyucuya iletmek olan servis sağlayıcı" olmanın ötesine geç) şeklinde not edilmekle birlikte, kendi adına disiplinler arası ifadenin yeni yöntemlerini ortaya koyar. Bu da geleneksel olarak net sınırlarla ayrılan tasarım ve edebiyatın arasında duran bir şey. Bu söylemden yola çıkarak, Metin İstilacı metodu tasarımın eleştirel yorumlama ile edebi değer kazanabileceğini düşünmeye davet eder. Atölye çalışmalarına katılan öğrenciler tasarımcı kimliklerine eleştirel gözle yaklaşma fırsatı buldular. Bunun sonucunda tasarımcının operatör edasıyla metin dizmenin ötesinde, metne ait içeriğin esaslarını tekrardan yorumlayabilen, dolayısıyla yeni okuma şekilleri üretebilen yaratıcı bir birey olabileceğini gördüler.